

Pieni paljastus

Paljastamisen estetiikka illuusioiden
näyttämöllä

OLIVIA POHJOLA

VALOSUUNNITTELUN MAISTERIOHJELMA

VALOSUUNNITTELUN MAISTERIOHJELMA

Pieni paljastus

Paljastamisen estetiikka illuusioiden
näyttämöllä

OLIVIA POHJOLA

TIIVISTELMÄ

Päiväys: 22.04.2019

TEKIJÄ Olivia Pohjola		KOULUTUS- TAI MAISTERIOHJELMA Valosuunnittelun maisteriohjelma	
KIRJALLISEN OSION / TUTKIELMAN NIMI Pieni paljastus		KIRJALLISEN TYÖN SIVUMÄÄRÄ (SIS. LIITTEET) 44 s.	
<p>TAITEELLISEN / TAITEELLIS-PEDAGOGISEN TYÖN NIMI</p> <p>Kotiesitys –Kun oikeat soturit nousivat satulaan oli jonkun jäättävä kukkia kastelemaan Ensi-ilta 5.10.2018, Teatterikorkeakoulu, Studio 2</p> <p>Taiteellinen osio on Teatterikorkeakoulun tuotantoa ☒</p> <p>Taiteellinen osio ei ole Teatterikorkeakoulun tuotantoa (tekijänoikeuksista on sovittu) ☐</p>			
Kirjallisen osion/tutkielman saa julkaista avoimessa tietoverkossa. Lupa on ajallisesti rajoittamaton.	Kyllä ☒ Ei ☐	Opinnäytteen tiivistelmän saa julkaista avoimessa tietoverkossa. Lupa on ajallisesti rajoittamaton.	Kyllä ☒ Ei ☐
<p>Käsittelen opinnäytteessäni paljastamista esityksen estetiikkana sekä työskentelymetodin. Toive paljastamisesta esityksessä, näyttämöllä, kumpuaa muutoksista omassa käsityksessäni esitystaiteesta. Toiselta puolelta katsottuna on kyse myös kysymyksestä esitystaiteen merkityksestä ekokatastrofin kohdanneessa maailmassa.</p> <p>Opinnäytteeni jakautuu kahteen osioon. Avaan paljastamisen käsitettä, sen merkitystä itselleni esitystaiteen tekijänä sekä paljastamiseen liittyviä aihealueita ja kysymyksiä otsikon ”Maailmanlopun esitys” alla. Syvennyn aiheeseen tutkimalla illuusion merkitystä tämän hetken esitystaiteessa, ja pureudun pohtimaan tiedon ja tiedon välittämisen mahdollisuuksia esityksen keinoin. Läpi näiden teemojen, etsin vastauksia kysymykseen paljastamisen mahdollisuuksista esityksen kokonaisuutena. Viimeiseksi tutkin esityksen luonnetta kappaleessa ”Esitys vai esitelmä?”. Etsin vastauksia kysymyksiin: Mikä on esitys? Milloin esitys muuttuu esitelmäksi? Miksi näyttämö yhä uudelleen hämmentää ja herättää kysymyksiä? Vaihdan näkökulmaa suhteessa paljastamiseen seuraavassa osiossa otsikon ”Laajentuva rooli” alla. Tässä osiossa pureudun paljastamiseen roolien muodostumisen, niiden ymmärtämisen ja sanallistamisen kautta. Pohdin myös roolien tutkimisen merkitystä itselleni tekijänä. Tutkin aluksi oman roolini muodostumista ja sanallistamista, jonka jälkeen tutkin laajemmin roolien merkitystä työryhmätyöskentelyssä.</p> <p>Viimeisessä kappaleessa ”Ehdotelmia” kuden yhteen kysymyksiä ja vastauksia, ja niiden liitoksia toisiinsa. Käsittelemäni teemat sulautuvat yhteen monimutkaiseksi verkostoksi, jonka eri osat ruokkivat toinen toisiaan. Ajattelen tässä verkostomaisessa rakenteessa paljastuvan sekä esitystaiteen monialaisen luonteen tämän hetken taidekentällä, että ihmismaailmamme rakennettujen systeemien pirstaleisuuden. Paljastan lopussa myös tämän hetkisen haaveeni esityksestä, jossa paljastamisen estetiikka läpivalaisisi koko esityksen. Lopulta päätän opinnäytteeni keskustelureferaattiin, jonka kävin eri alojen suunnittelijoiden kanssa joulukuussa 2018. Ajattelen keskustelun summaavan roolien kokemisen monimuotoisuuden sekä niistä puhumisen tärkeyden esitystaiteen työprosesseissa, ja maailmassa ylipäänsä.</p> <p>Käytän paljastamisen teeman käsittelyssä keskustelukumppaneina eri taiteenalojen tekijöiden ja toimijoiden artikkeleita, esseitä, keskusteluja ja haastatteluja. Lisäksi sovellan taustatietona filosofian ja estetiikan teoriaa, tärkeimpänä Maurice Merleau-Pontyn fenomenologia. Läpi tekstin on myös omia Kotiesityksen sekä kirjallisen osuuden kirjoittamisen aikaisia työpäiväkirjamerkintöjäni. Ajattelen merkintöjen avaavan aiheita rehellisesti omasta näkökulmastani, ja toivon niiden vahvistavan lukijan ymmärrystä käsiteltävistä teemoista.</p> <p>Opinnäytteeni taiteellinen osuus koostui valosuunnittelusta ja esiintymisestä työryhmälähtöisessä esityksessä <i>Kotiesitys -Kun oikeat soturit nousivat satulaan oli jonkun jäättävä kukkia kastelemaan</i>. Esitys sai ensi-iltansa 5.10.2018 Teatterikorkeakoulun Studio 2:ssa. Avaan tässä opinnäytteessä myös taiteellisen osuuden työskentelyprosessia sekä esitystilannetta paljastamiseen liittyvien teemojen osalta ja pyrin peilaamaan tätä esimerkin omaisesti kirjoittamaani.</p>			
<p>ASIASANAT</p> <p>Paljastaminen, illuusio, tieto, roolit, valta, näyttämö, valosuunnittelu</p>			

SISÄLLYSLUETTELO

KIITOKSET	11
JOHDANTO	12
MAAILMANLOPUN ESITYS	15
<i>Kuinka käy illuusion?</i>	17
<i>Näyttämö ja autenttisuus</i>	20
<i>Tiedosta ja tiedonlähteistä</i>	21
<i>Tiedon paljastamisen konkretiaa</i>	23
<i>Esitys vai esitelmä?</i>	25

LAAJENTUVA ROOLI	28
<i>Heikko rooli: olemisesta</i>	29
<i>Olemisesta esityksessä</i>	32
<i>Kollektiivinen tekijyys: roolit, tieto ja valta</i>	35

EHDOTELMIA	38
<i>Keskustelu</i>	41

LÄHDELUETTELO	45
LIITTEET	47
1.1 <i>Kuvamateriaalia Kotiesityksestä</i>	47
1.2 <i>Sähkömonologi Kotiesityksestä</i>	51
1.3 <i>Valokartat Kotiesityksestä</i>	52

Kansikuvan kuvaaja: Sanni Siira

KIITOKSET

Mia Kivinen, *kun kannustit ja toit rytmiä ajatteluun sekä kirjoittamiseen.*

Mia Jalerva, Emma Karplund ja Santtu Uuttu, *kun luitte keskeneräistä tekstiäni, annoitte tarkkasilmäistä palautetta ja haastoitte ajatuksiani.*

Perheeni, *kun joukolla oikohuutte tekstini ja korjasitte rönsyileviä lauseita.*

Te kolme, *joiden kanssa sain käydä kauniin ja valaisevan keskustelun rooleista.*

JOHDANTO

Tämä opinnäyte syntyy hämmennyksestä. Kiihtyvää tahtia tuhoutuvan maapallomme, yhteiskunnallisten muutosten sekä yleisen maailmantilanteen kirvoittamasta hämmennyksestä arkisessa elämässäni, suhteessani esitykseen sekä havaitsemaani myllerrykseen myös laajemmin esitystaiteen alalla. Aihe on valtava, joten puran hämmennystäni muutamien itselleni tärkeiden aihealueiden kautta, joissa muutos näkyy työssäni sekä arjessani näkyvimmin.

Mielessäni pyörii kysymyksiä rooleista esitystaiteessa, niihin liittyvästä vallasta sekä illuusioista ja näyttämön rajoista. Kysymyksiä asioiden alkuperästä, esityksestä suhteessa ympärillä tuhoutuvaan maailmaan. Kysymykset pölyävät mielessäni loputtomassa kierteessä; hämmennyn, keksin mahdollisen ratkaisun, epäröin, hämmennyn uudelleen, koen tulleetni huijatuksi, hämmennyn lisää. Esitys, tuo pirulainen, saa kerta toisensa jälkeen yllätettyä, huijattua ja manipuloitua mieltäni.

Ajatellessani esitystä, ajattelen näyttämöä. Ajattelen, että esityksellä on aina olemassa oleva näyttämö, joka ihastuttavalla tavalla on joka kerta erilainen. Tekijänä lähestyn esitystä näyttämön kautta; sen mahdollisia olomuotoja, rajoja, sääntöjä sekä näyttämöä olemisen ja toimimisen paikkana. Puhun näyttämöstä, sillä koen sen käsittävän mahdollisuuden muodonmuutokseen ja mukautumiseen. Näyttämö voidaan määritellä yhä uudelleen ja uudelleen kovin monin eri tavoin. Esimerkiksi; näyttämö on paikka, jossa esiinnyttään. Näyttämä on paikka, jossa oleillaan. Näyttämö on paikka, jossa ei tapahdu mitään. Ajattelen, että näyttämö on valmis kaikkeen ja käyttäytyy samoin kuin ihmisetkin. Se toimii peilinä asioihin, joista yksin olisi kovin vaikea saada selkoa.

Puhun tässä opinnäytteessä paljastamisesta. Avaan paljastamisen käsitettä esitystaiteen tekemisen estetiikkana sekä työmetodinä. Puhun opinnäytteen

alussa paljastamisesta esityksen estetiikkana, ja myöhemmin tekstissä paljastamisesta työmetodinä, eritoten pyrkimyksenä roolien ja niihin liittyvän vallan ymmärtämiseen. Kuljetan mukana esimerkkinä ja vertailukohteena taiteellisen opinnäytteeni, Kotiesityksen, työskentelyprosessia ja esitystilannetta.

Paljastaminen on aina suhteessa johonkin, joka paljastetaan sekä tilanteeseen, joka muuttuu paljastamisen vaikutuksesta. Näyttämöllä paljastaminen liittyy mielestäni automaattisesti myös kysymyksiin tiedosta ja tietämisestä. Mitä paljastetaan? Mistä paljastettu tieto on peräisin? Onko paljastettu tieto kerätty esimerkiksi tieteellisestä tutkimuksesta vai työryhmän jäsenten kokemuksellisesta tai kehollisesta tiedosta? Ei ole samantekevää minkälaista tietoa, ja miten paljastetaan. Lähestytään siis kysymyksiä tiedon lähteistä, laadusta, käsittelystä sekä jakamisesta esitystaiteen tekemisen prosesseissa. Käsittelen opinnäytteen kappaleessa ”*Tiedosta ja tiedonlähteistä*” tiedon merkitystä esityksessä. Avaan seuraavassa kappaleessa ”*Näyttämö ja autenttisuus*” autenttisuuden käsitteen suhdetta paljastamiseen sekä paljastamisen suhdetta ihmisen havaintokykyyn. Näitä aiheita lähestyn pääasiassa filosofi Maurice Merleau-Pontyn fenomenologiaa apuna käyttäen.

Esitys, roolit ja niihin sisältyvä valta liittyvät mielessäni automaattisesti yhteen. En voi puhua yhdestä puhumatta toisesta. Kysymys liittyy työryhmän, katsojan, tilan ja ajan vuorovaikutussuhteisiin sekä näiden kaikkien keskinäiseen hierarkiaan. Puran näitä auki omasta positiosta käsin, jonka ymmärrän parhaiten suunnittelijan ja tekijän positiona. Pohdin ”*Laajentuva rooli*” otsikon alla roolin muodostumista, toteutumistapoja sekä sanallistamista esitystaiteen työskentelyprosesseissa. Koen oman roolini muodostuvan (ihmisenä) olemisesta, joten esittelen tässä yhteydessä myös mahdollisen tavan kokea rooli *olemisen* käsitteen kautta.

Koska ajattelen esitystaiteen tekemistä koko työprosessin kaaren kautta eli esityksen valmistamisesta lopputulemaan, itse esitykseen asti, puhun myös

esityksestä suhteessa rooleihin ja valtaan. Miten roolit näyttäytyvät esityksessä? Kenellä ja millä on valtaa, aikaa ja tilaa näyttämöllä? Mikä se esitys sitten on? Kirjoitan roolin vaikutuksesta omaan tekemiseen, sekä kollektiiviseen työskentelyyn etsien mahdollisia työkaluja laajenevien roolien ymmärtämiseen sekä kommunikoimiseen työryhmissä.

Lopun kappaleessa ”*Ehdotelmia*” kokoan yhteen kysymysten tulvasta nousevia ajatuksia sekä ehdotuksia näiden teemojen käsittelyyn. Koen riipaisseeni paljastamisen, tiedon, roolin sekä vallan teemoja kevyesti pinnan alta, ja todenneeni aiheiden laajuuden valtavaksi. Yhdestä kysymyksestä juontui kymmenen lisää eikä täysin selkeitä vastauksia lopulta ollut olemassa. Ajattelen kuitenkin tällä kysymisen ja vastaamisen leikillä kartoittaneeni itselleni tärkeiden kysymysten sijainnin sekä mahdolliset tavat lähestyä niitä esitystaiteen keinoin.

MAAILMANLOPUN ESITYS

Joulukuisena torstaina kun pimeä on laskeutunut jo kello kaksi iltapäivällä ja saa olon tuntumaan epätodelliselta, yritän piirtämällä suhteuttaa ja hahmottaa ympäröivää maailmaa monimutkaisen verkoston muotoon, jossa asiat ja niiden vuorovaikutussuhteet, alkuperät, muodostumiset ja muodonmuutokset olisivat selkeämmin näkyvillä ja ymmärrettävissä. Hahmotelmasta tulee kaaos; lankoja asioiden välillä tuntuu olevan liikaa, yhdestä huomiosta syntyy kymmenen lisää, piirros menee sotkuun ja lopulta pursuaa paperin reunojen yli pöydälle.

Ajattelen, että esitystaiteen tekeminen on oiva apuväline hahmottaa jatkuvassa muodonmuutoksessa olevaa maailmaa. Esitystaiteen tekeminen tarkoittaa minulle ajattelua sekä ajatusten ja mielipiteiden perusteiden etsintää. Mutta en pääse irti kysymyksestä, miten tehdä esityksiä, jotka paljastaisivat ja näyttäisivät maailman monimutkaiset verkostot sekä ihmisenä olemisen mahdollisuudet ekokatastrofin vääjäämättömyyden kohdanneessa maailmassa? Miten tehdä esityksiä, jotka antaisivat tilan näiden asioiden tuntemiselle ja havainnoimiselle?

Viime vuosina muistan havainneeni paljastamisen näyttäytyvän esityksissä yhä useammin esityksellisenä keinona, kivana kikkana, jossa paljastetaan yleisölle hetkellisesti jokin esityksen taso tai yksittäinen asia, esimerkiksi tekniikan erityispiirre tai lavastuksen toinen puoli. Puhutaan läpinäkyvyydestä, rakenteiden näyttämisestä. Mitä paljastaminen sitten koko esityksen ja työprosessin läpäisevänä estetiikkana ja työskentelymetodinä voisi konkreettisesti tarkoittaa?

Kysyessäni nämä kysymykset, kohtaan heti seuraavaksi kysymyksen esitystaiteen merkityksestä tämän hetken maailmassa. Onko niin, että esitystaiteen merkitys muodostuu väistämättä uudelleen rehellisyyden, paljastamisen, tutkimisen ja kysymisen kentäksi nyt kun maapallon tulevaisuus

vaatii raakaa silmien avaamista. Onko edes olemassa totuutta, autenttista tasoa, joka paljastaa kuonan alta? Entä miksi sitten esitystaidetta tehdessä koen totuuden sekä tiedon etsinnän ja tämän kaiken paljastamisen tärkeäksi? Eikö esityksen voisi myös ajatella olevan paikka, jossa totuuden voi hetkeksi unohtaa ja kuvitella parempaa maailmaa.

Voidaan ajatella, että esityksen merkitys on muuttunut nyt kun kuvien ja tarinoiden maailma levittäytyy intensiivisesti edessämme ympäristömme medialisoitumisen seurauksena. Huikaisevien ja tunteita herättävien kuvien sekä fiktiivisten tarinoiden tulva tulee vastaan lähes kaikkialla jokapäiväisessä elämässämme. Ajattelen, että tämä elämämme kuvien ja tarinoiden aikakausi on nimenomaan vaikuttimena siihen, että esitystaiteen merkitys kääntyy osittain toisinpäin: tiedon ja arkisuuden tutkimiseksi.

Esteetikko Ossi Naukkarinen pohtii Juuso Pekkisen haastateltavana arkisen estetiikan merkitystä suhteessa ihmistä ympäröivään kuvatulvaan. Esimerkkinä Naukkarinen käyttää luontokuvia jylhistä ja eksoottisista maisemista suhteessa kunkin arkiseen ympäristöön. Hän näkee arkisen estetiikan arvottamisen liikkuvan tällöin kahteen päinvastaiseen suuntaan. Toisaalta arkinen ympäristö voi tuntua upeiden kuvien kuvatulvan jälkeen lattealta ja harmaalta, toisaalta kokemus voi kääntyä toisinpäin ja upeat kuvat menettävät turtumuksessa merkityksensä. Tällöin arjen ympäristö näyttäytyy suuremmassa merkityksessä ja ympäristön kokeminen, tunteminen, haistaminen ja maistaminen nousevat merkitseviksi tekijöiksi sen estetiikan arvostamisessa. (*Juuso Pekkinen: Estetiikka tänään ja huomenna*, 10:03–11:36) Omalla kohdallani voin ajatella mielenkiintoni kääntyvän juuri toisinpäin kuva- ja tietotulvan keskellä. Arkisen ympäristön ja sen ilmiöiden tutkiminen tuntuu arvokkaalta katarttisten ja mahtavien elämysten etsimisen sijaan. Ajattelen, että suhteessa esitystaiteeseen kysymys on pohjimmiltaan laajemman kuvan ymmärtämisestä lähellä olevan kautta.

Riikka Pulkkinen ruotii Image-lehdessä julkaistussa esseessään fiktion mahdollisuutta ”tunnustamisen aikakaudella”, ja samaistun hänen toiveeseensa uudesta fiktion maailmasta, jossa ”rakennusosat ovat esillä niin, että lukija saattaa tarkastella ihmistä irrallaan tarinastaan, ihmistä monen juonenkuljetusmahdollisuuden alussa, ihmistä ilman katarttista loppua.” (Pulkkinen, 2019, 60). Juuri tätä tarkoitan paljastamisella esitystaiteessa, näyttämöllä. Toive näyttämöstä, jossa asiat olisivat paljaana näkyvillä, tuntuu sopivalta vastalauseelta tämän hetken maailmalle, joka on ajansaatossa rakennettu niin monimutkaiseksi, että kokonaisuuksien hahmottaminen on lähes mahdotonta.

Kuinka käy illuusion?

Ote työpäiväkirjasta, syyskuu 2018:

Jos illuusioissa on kyse ovelasta tavasta manipuloida katsoja tuntemaan, kokemaan tai unohtamaan jotain, mistä minulle syntyy tarve purkaa ja paljastaa illuusio kokemuksen jälkeen? Entä missä määrin illuusiot ovat tarpeen nykypäivän näyttämöllä? Tarvitsemmeko illuusioita? Vai onko niin, että ihmismaailmamme on tullut siihen pisteeseen, että illuusiot muuttuvat hetkittäin jopa vaarallisiksi. Kuvittelemme ihmislajimme kykenevän mihin vain ja olevan tämän planeetan valtiaita, vaikka todellisuudessa emme edes ymmärrä tai halua ymmärtää itse rakentamiemme systeemien vuorovaikutussuhteita tai syy-seuraus-suhteita ihmismaailman ja luonnon välillä.

Ajatellessani paljastamista näyttämöllisenä keinona ja estetiikkana, ajaudun ajattelemaan myös illuusion käsitettä ja sen tarkoitusta. Puhun illuusioista esityksen tasolla, mutta lähinnä filosofisena ja mielentilallisena ilmiönä.

Esityksen tasolla illuusion voi ymmärtää tarkoittavan luotua havaintoharhaa: aistihavaintojen häiritsemistä näköaistia hämäävän illuusion avulla, jolloin syntyvä hahmotusvirhe vääristää todellisuusvaikutelmaa. Konkreettisena esimerkkinä voidaan käyttää tilan mittasuhteiden vääristämistä värien ja muotojen keinoin tai huvipuistosta tuttuja peilejä, jotka saavat kehon muodot vääristymään. Saman tyyppisiä näkö- tai kuuloaistiin liittyviä harhoja on totuttu käyttämään myös näyttämöllä varioivin tavoin.

Olen kuitenkin kiinnostunut enemmän monisyisemmästä mielentilallisesta harhasta, tiedostamattomuudesta ja piilottamisesta perinteisten teatterin illuusioiden sijaan. Kyse on asioiden alkuperän piilottamisesta, valintoihin liittyvien perustelujen piilottamisesta sekä roolien ja niihin liittyvän vallan piilottamisesta. Toisaalta kysymys ei ole pelkästään piilottamisesta vaan myös kiinnostuksesta tietoon, ympäröivään maailmaan ja ihmisen tekemiin valintoihin, ja näiden valintojen perusteiden tutkimiseen. Esitystaiteen kautta on mahdollista tutkia ja paljastaa laajalti asioita, jotka muuten eivät välttämättä muodostaisi suoraa yhteyttä toisiinsa. Toisin sanoen uskon taiteen keinoin olevan mahdollista hahmotella kokonaisuuksia, muodostaa ja paljastaa asiayhteyksiä, jotka muuten jäisivät informaatio- ja kuvatulvan jalkoihin.

Ajattelen, että pyrkimys illuusioista vapaaseen esitykseen ikään kuin testaa esityksen ja näyttämön rajoja. Kun illuusioiden puuttuvat ja kaikki on paljaana katsojan sekä tekijöiden silmien edessä, kohdataan raaka tavalla esityksen kestävyys, sietokyky ja rajat. Tässä on kyse leikistä, jossa katsoja ja työryhmä yhdessä kysyvät: mihin kaikkeen esitys pystyy? Mitä näyttämö kestää? Voiko esitys mennä rikki? Mikä on liikaa? Mikä liian vähän?

Huomaan ajatukseen paljastamisesta ja illuusiosta sisältyvän myös paradokseja. En voi ajatella paljastamisen vastakohtana olevan suoraa juuri illuusiota, vaan kysymys on enemmän näiden kahden suhteesta toisiinsa. Paljastaminen vaatii aina jotain mitä paljastaa: illuusion, jonka purkaa. Ja sama toisin päin. Illuusiota mielestäni vaatii aina myös paljastamisen, purkavan

toimenpiteen toisin kuin perinteisessä illuusioteatterissa on totuttu toimimaan. Illuusion purkaminen sen ylläpitämisen jälkeen ei tähänastisessa esitys- ja teatteritraditiossa ole (vielä) vakiintunut osaksi tavoiteltavaa toimintaa ja estetiikkaa. Toisaalta ajattelen, että illuusio ja paljastaminen voivat esiintyä samanaikaisesti, jolloin esityksen tasot kietoutuvat toisiinsa entistä tiukemmin.

Taitelija ja taiteen tutkija Pilvi Porkola kirjoittaa Bertolt Brechtin toiveesta naturalistis-illusionistiseen teatteriin, jossa toisaalta tavoitteena oli käyttää teatteritekniikoita ”illuusiokoneistona” ja tuottaa näin katsojalle vaikutelma aidosta ja spontaanista tapahtumasta. Toisaalta Brechtille oli tärkeää korostaa katsojan tietoisuutta katsomistapahtuman itsenäisestä luonteesta. (Porkola, 2014, 120-121) Brecht kirjoittaa: *”Monien lavastajien kunnianhimoisena tavoitteena on, että heidän näyttämöään katsellessaan uskoisi olevansa todellisen elämän todellisessa paikassa. Mutta heidän pitäisi päästä siihen, että katsoja uskoo olevansa hyvässä teatterissa. Heidän pitäisi päästä jopa siihen, että todellisen elämän todellisessa paikassa uskoisi olevansa teatterissa.”* (Porkola, 2014, 120-121) Koen, että Brechtin kuvailema teatteri vastaa joiltain osin omaa haavettani esityksestä, jossa näyttämön ulkopuolinen maailma on yhtä läsnä kuin esityksen sisäinen paikka ja aika. Joskin tämän haaveen takana piilevät vaikuttimet lienevät olevan luonteeltaan erilaiset tänä päivänä verrattuna Brechtin aikaan.

Lopulta mietin, mitä jää jäljelle, kun illuusioiden puretaan auki? Vastaukseni tähän voisi olla: ihminen tilassa. Ihminen näyttämöllä ja katsomossa, ihmisen rakentamat lavasteet ja tekniikka, ihmisen rakentama esitystila, sen putkistot ja ilmanvaihtojärjestelmä, ihmisen syövä ruoka hänen vatsassaan ja kenties näkyvillä, ihmisen valitsevat ja päälle pukemansa vaatteet sekä ihmisen valmistamat katsomopenkit. Toisin sanoen, ajattelen, että illuusion purkamisen jälkeen esitystilanteessa ja tilassa paljastuvat samat ihmismaailmassa vallitsevat säännöt kuin esitystilan ulkopuolisessa maailmassa. Toisaalta vastaus kysymykseen voisi olla seuraava. Jäljelle jäävät illuusioiden poistamisen jälkeen vaikuttamaan ihmisten väliset suhteet ja

jännitteet, tunteet ja tuntemukset, kunkin henkilökohtainen historia ja aika, ihminen tässä hetkessä suhteessa ympäröivään maailmaan. Lopulta jäljelle jää siis valtava määrä virityksiä ja vaikuttimia: näyttämö ja sitä täyttävä ihminen, eläin tai kasvi, kyllästettynä omilla historioillaan.

Näyttämö ja autenttisuus

En ajattele paljastamisen estetiikan tarkoituksena olevan jonkin yhden ja ainoan totaalisen autenttisen, todellisen tason esiin kuoriminen. Koen, että totuuden ja autenttisuuden sijaan maailmassamme vallitsee pikemminkin monisyinen kudelma rakennettuja systeemejä ja vuorovaikutussuhteita. Paljastamisen tarkoitus on siis autenttisuuden tavoittelun sijaan etsiä ja purkaa auki näitä piilotettuja rakenteita.

Totaalisen autenttisuuden tavoittelu näyttämöllä tuntuukin mahdottomalta, sillä koen ajattelevan ihmisen tuovan maailmaan automaattisesti esittävyiden piirteiden. Ajattelen, että jokapäiväinen elämämme on täynnä pieniä esityksiä, jotka syntyvät arkisen presentaation ja oman identiteetin ilmentämisen eri tavoilla, joten jo arkielämämme on täynnä esittämistä ja esitystä jonkin arkisen autenttisen tason sijaan. Puhuttaessa esityksestä paljastaminen liittyykin juuri näiden tasojen ja rakenteiden tiedostamiseen sekä havainnointiin.

Pohjaan ajatteluni paljastamisesta suhteessa autenttisuuteen ja totuuteen pääosin fenomenologiaan. Ajattelen, että kyseessä on autenttisuuden ja totuuden lisäksi havainnosta ja havaitsemisen mekanismeista. Filosofian tutkija Juho Hotanen kirjoittaa filosofi Maurice Merleau-Pontyn fenomenologisista ajatuksista seuraavasti: *”Näkemämme maailma ei ole illuusio; sen takana ei ole mitään tosimaailmaa, joka meidän olisi opittava näkemään.”* (Hotanen, 2010, 136) Yhdyn Hotasen tulkintaan Merleau-Pontyn ajatuksista autenttisesta. Seitsenkulmaista särmiötä katsoessamme, näemme

aina vain kuusi kulmaa yhtä aikaa. Seitsemäs kulma pysyy piilossa, kunnes käänämme särmiötä, tämän seurauksena yksi kulma katoaa taas näkymättömiin. Ajattelen havaintomme maailmasta syntyvän samoin periaattein. Pystymme havainnoimaan maailmaa pala palalta laajenevan ymmärryksen myötä, mutta mitään todellista oikeaa tasoa maailmassa ei ole olemassa.

Ei ole mahdollista tehdä esitystä, joka olisi täysin totta. Tai esitystä, joka täydellisesti representoi ”elävää maailmaa”. Eikä tämän tavoittelu olisi mielestäni kovinkaan mielekäästä. Ajattelen, että on siis mahdollista tehdä esityksiä, jotka kysyvät, tutkivat ja näyttävät kysymisen ja tutkimisen tuloksia sekä mahdollisia ehdotuksia. Samalla esityksen on mahdollista paljastaa myös tämän kaiken tausta, ikään kuin toisiinsa kietoutuvat langat lopputulemien ja ehdotusten takana. ”*Sen sijaan voimme oppia näkemään, miten maailma avautuu meille aina aktuaalisen näkökulman ylittävänä*”, tiivistää Hotanen. (Hotanen, 2010, 138)

Tiedosta ja tiedonlähteistä

Ote työpäiväkirjasta, marraskuu 2018:

”Mistä sähkö tulee?

Mistä vesi tulee?

Mistä materiaalit tulevat?

Mitä ihmiset ovat tai kuvittelevat olevansa?

Miten happi tilassa riittää?

Kuka tietää?

Kuka sammutti valot?

Onko ihmismaailmamme niin täynnä vahvaa illuusiota ja harhaa, että taiteen tehtävältaan nouseekin tärkeimmäksi kaiken paljastaminen? Huijauksen paljastaminen, ihmisen paljastaminen, tekniikan paljastaminen, alkuperien, perusteiden ja vahvojen tai heikkojen perustelujen paljastaminen. Mitä tämä kaikki sitten konkreettisesti näyttämöllä tarkoittaa?

Ymmärrän paljastamisen estetiikan tavoittelun olevan peräisin ennen kaikkea omasta arjestani, elämästä esitystaiteen sääntöjen ulkopuolella. Koen esityksen nykypäivän näyttämöllä vaativan paljastamisen estetiikkaa, mutta onko kyse ainoastaan siitä, että nykysysteemimme on rakennettu niin ovelasti ja mutkikkaasti, ettemme enää hahmota asioiden alkuperää, perusteita ja syntyä arjessamme tai esityksiä tehdessä.

Ruokkiessani kompostilieronni marraskuisena harmaana aamuna alkaa kysymys rakenteista jälleen kerran naurattaa, huolestuttaa sekä ihmetyttää. Syötän Helsingin Roihuvuoressa syntyneille ja eläville lieroille banaania Perusta, kahvia Costa Ricasta ja salaattia Lohjalta. Hämmennyksestä syntyy uusia kysymyksiä. Mistä asiat tulevat? Minne asiat menevät? Kuka päättää, missä asioita synnytetään, tuotetaan? Ja näistä kysymyksistä päädyn välittömästi seuraaviin: Mistä asiat näyttämölle tulevat? Minne materiaalit näyttämöltä menevät? Kuka tietää? Tietääkö kukaan?

Porkola toteaa Yle Radio 1:n Julkinen sana -ohjelman keskustelussa esitystaiteesta kirjoittavilla ammattikirjoittajilla olevan erilaisia motiiveja esitystaiteesta kirjoittamiseen. Porkola ehdottaa, että yhdelle motiivi voi olla esityksen yleisölle kirjoittaminen, toiselle tunteiden ja vaikuttumisen jakaminen lukijalle, ja kolmannelle kysymys voi olla tiedon jakamisesta. (*Julkinen sana: Uhkaako esittävän taiteen lehtiä leipääntyminen, 11:55–12:21*) Vaikka Porkola puhuukin tässä nimenomaan kirjoittajan näkökulmasta, koen tämän ajatuksen solahtavan jossain määrin myös esitystaiteen tekijyyteen. Itselleni tekijänä kyse on nimenomaa tiedon jakamisesta.

Ajattelen, että koska esitys jakaa katsojalle tietoa ja ajatuksia valituista aiheista on syytä esitellä myös tiedon lähteet ja asioiden ja ajatusten alkuperä. Samoin kuin arkisessa elämässäkin on myös näyttämöllä tarpeen ottaa selvää omien tai yhteisten valintojen perusteista, jotta olisimme havainnon ja kokemuksen kautta valmiita muutokseen niiltä osin kuin se on tarpeen.

Kirjailija Riikka Pulkkinen kirjoittaa Image-lehdessä julkaistussa esseessään fiktion merkityksestä ”totuuden jälkeisellä ajalla”. Pulkkinen kirjoittaa: ”*Se, ettei tämä saatavilla oleva tieto täytä kaikilta osin tieteellisen tiedon kriteereitä, on kenties paras määritelmä ”totuuden jälkeiselle ajalle.”* (Pulkkinen, 2019, 62). Käsitettä ”totuuden jälkeinen aika” on alettu käyttää yhä useammin kuvaamaan tämän hetken maailmaa. Käsitteen mukaan nykymaailmassa objektiiviset faktat vaikuttavat yleiseen mielipiteeseen vähemmän kuin tunteisiin ja henkilökohtaisiin vakaumuksiin vetoaminen. Ajattelen, että juuri tämän ilmiön vuoksi, jonka olen yhä useammin havainnut esiintyvän niin arkisessa jutustelussa kuin yhteiskunnallisessa keskustelussa, kaipaen näyttämöltä ja esitykseltä enemmän. Kaipaen tiedon etsintää, sen taustoittamista, lähteiden perustelua ja lopulta tiedon jakamista yleisölle esityksessä.

Tiedon paljastamisen konkretiaa

Taiteellisen opinnäytteeni Kotiesityksen muoto oli sarja pieniä esityksiä: pieniä tarinoita ja omaksumaamme tietoa, jota jaoimme yleisölle esitystaiteen keinoin. Kotiesitys rakentui kodin ja arkisuuden sekä kotona ja arjessa vaikuttavien rakenteiden tutkimisen ympärille. Aiheita kertyi työskentelyprosessin aikana valtaisa määrä, mutta lopulta esitys rajautui käsittelemään arjen rakenteita sekä ihmisen että kasvin ja elion näkökulmasta.

Kotiesityksen estetiikka kiteytyi minulle kaiken paljastamisessa. Esitystilanteessa puhuin näyttämöllä esityksen sähkönkulutuksesta, ja kerroin muutamia esimerkkejä valotekniikan käyttämän sähkön määrästä laskelmien ja vertausten avulla. (Liite 1.2) Työskentelyprosessin aikana havainnoin erityisesti tietoa ja tietämistä valosuunnittelun kautta. Ennen kuin pystyin paljastamaan yleisölle esimerkiksi valosuunnittelun kokonaissähkönkulutuksen, tuli minun hankkia tietoa laitteiden kulutuksesta, laskea heittimien päälläoloaikoja sekä intensiteettiprosentteja ja lopulta koota kaikki data yhteen. Tässä kohden sähkönkulutuksesta alkoi muodostua valosuunnittelulle pohja erityisesti heitinvalintoihin vaikuttaen; valitsin käyttöön vähemmän sähköä kuluttavia heittämiä ja ideoin yhdessä työryhmän kanssa vaihtoehtoisia tapoja tuottaa valoa. Työstin muun muassa yhdessä energiatutkija Janne Käpylehdon kanssa esitykseen sopivan sähköpyörän, jolla poljettiin sähköä matalajännitteiseen led-polttimeen.

Koin tekeväni jossain vaiheessa työskentelyä enemmän tieteellistä kuin taiteellista työtä. Tosin nämä kulkevat valosuunnittelijan työssä kokemukseni mukaan aina jossain määrin käsi kädessä. Etsin tietoa, sovelsin sitä tarpeeseeni, kokosin keräämästäni tiedosta mahdollisimman ymmärrettävän paketin, jonka lopulta jaoin yleisölle. Tavallaan tässä ei ole mitään sen erikoisempaa kuin esitystaiteessa yleensä; aiheita käsitellään, etsitään niihin näkökulmia ja tapoja esitellä löydökset selkeästi tai epäselvästi yleisölle. Ajattelen paljastamiseen kuitenkin liittyvän myös kysymyksen tiedosta ja sen lähteen arvioimisesta. Mitä me tiedämme? Mistä saamme tietoa? Miten välittää tietoa eteenpäin? Miten välttää huijaaminen, jos tavoitteena on jonkinasteisen totuuden etsiminen?

Jälkikäteen ajattelen Kotiesityksen olleen ensimmäinen tietoinen kokeilu kohti tiedon paljastamista esityksessä. Kokeilu avasi ymmärrystä, mutta herätti myös lisää kysymyksiä liittyen tietoon ja tiedonlähteisiin. Olisin esimerkiksi voinut liittää sähkömonologiin vielä osuuden tiedonlähteiden arvioinnista; kertoa, mistä tieto syntyi, mihin perustin laskelmani, mistä itse löysin tietoa. On myös

kiinnostavaa, kuinka tiedon jakaminen esitystilanteessa yleisölle pakottaa muokkaamaan kerättyä tietoa toimivaan muotoon. Miten puhun sähköstä? Mihin vertaan sähkönkulutusta, jotta se olisi välittömästi hahmotettavissa? Kotiesityksessä päädyin vertaamaan muutaman heittimen sähkönkulutusta kodinkoneisiin, mutta tämäkään ei tuntunut loppujen lopuksi tarpeeksi tarkalta. kuinka moni meistä tietää ja hahmottaa, kuinka paljon kiuas kuluttaa sähköä, kuinka paljon pesukone.

Esitys vai esitelmä?

Ote työpäiväkirjasta, maaliskuu 2019:

Miksi te (katsojat) istutte siellä?

Mitä me teille näytämme?

Milloin huijaamme?

Voiko esitys olla samaan aikaan hyvä esitys sekä hyvä esitelmä?

Miksi arkisuus näyttämöllä kiinnostaa?

Miten paljastetaan hyvin?

Mikä se esitys on?

Pyrkiessäni syvemmälle paljastamisen tavoittelun ymmärtämiseen kohtaan kysymyksen esityksestä ja esitelmästä. Mikä määrittää esityksen? Milloin esitys muuttuu esitelmäksi? Mitä jos nämä kaksi eivät ole toisiaan pois sulkevia vaan voivat kulkea käsi kädessä muodostaen omalakisien estetiikkansa ja metodinsa esitystaiteen kentälle. Ajattelen, että näihin kysymyksiin ei ole suoraa vastausta. Vastaus tuntuu liittyvän eritoten esityksen estetiikkaan, omaan esteettiseen mieltymykseeni sekä paljastamiseen estetiikkana.

Porkola kirjoittaa: *”Nykyesityksissä todenkaltaisen tyylin voi nähdä kahtalaisesti. Sen voi nähdä uuden illuusion tuottamisena, pyrkimyksenä elokuvamaiseen realismiin tai toisaalta saman asian voi nähdä nimenomaan vieraannuttamisena, tietoisuutena teatterin luonteesta.”* (Porkola, 2014, 121)

Yhdyn Porkolan ajatukseen ja koen jännittävänä, että toden ja paljastamisen tavoittelu esityksessä voi kääntyä kahteen päinvastaisena nähtävään suuntaan. Paljastaminen, josta puhun, liittyy kuitenkin ennen kaikkea tietoisuuteen teatterin luonteesta. Laajentaisin tämän kuitenkin tietoisuuteen yleisemmällä tasolla, koskemaan tietoisuutta ympäröivästä ”elävästä” ja esityksen ulkopuolisesta maailmasta. Porkola jatkaakin ajatustaan: *”Itserefleksiivisyys ja itseensä viittaaminen, omien perusteidensa kyseenalaistaminen ovat tapoja muistuttaa katsojan asemasta ja niistä suhteista, joita tilanteeseen on rakennettu.”* (Porkola, 2014, 121)

Esityksen voidaan ajatella olevan jollain tapaa irrallaan arkisesta ”elävästä” maailmasta, mutta toisaalta vahva osa sitä. Ajattelen, että esitys ja arkinen maailma sitoutuvat symbioottiseen suhteeseen toisiinsa nähden. Esitys voi joiltain osin irrottautua sen ulkopuolella vaikuttavasta maailmasta, mutta ihmisen läsnäolon myötä esitykseen aina sisältyy arkisen maailman rakenteita, piilotettuja sääntöjä ja suhteita.

Taiteilija Essi Kausalainen kirjoittaa Esitys-lehdessä: *”Vaikka yhteisöllinen työskentelytapa kasvien ja esineiden kanssa mahdollistaa olemassa olevien toiminta- ja ajattelutapojen kyseenalaistamisen henkilökohtaisella tasolla, se ei välttämättä tarkoita näiden prosessien välitöntä avautumista katsojalle. Tekijyyden ja katsojuuden väliin änkeävät paksuna ja raskaana tahnana katsomisen ja esittämisen traditiot.”* (Kausalainen, 2014) Ajattelen tämän kaltaisen maailmojen sekoittumisen pätevän kaikkeen esittämisen ja katsomisen uusilla rajoilla liikkuvaan esitystaiteeseen. Esitys kantaa mukanaan esitystaiteen historiaa. Samoin yleisön mukana esitystilaan kantautuu jälleen uusi sarja ajan ja paikan historiaa, joka sekoittuu havainnoissa osaksi esitystilannetta.

Ajattelen tämän hetken esitystaiteessa piilevän voiman juuri näiden tasojen yhdistämisessä. Esityksen rajat venyvät, kun tekijöiden ei ole enää tarpeen ottaa huomioon vain esityksen sisäistä maailmaa, vaan myös katsojan ja esitystilanteen sisäinen maailma. Uskon, että esityksen itsenäistä luonnetta ei ole tarpeen suojella, sillä näyttämöön liittyy aina muodonmuutoksen piirre. Mitä tahansa näyttämölle viedään, se kokee jonkinasteisen muodonmuutoksen. Muodonmuutos voi tapahtua esimerkiksi mittasuhteissa vuorovaikutussuhteissa ympäröiviin asioihin tai katsojan huomiointikyvyssä asiaa kohtaan. Voidaankin ajatella, että ulkomaailma vuotaa esitykseen entistä suuremmassa vuorovaikutussuhteessa.

LAAJENTUVA ROOLI

Ajattelen roolin käsitettä paljon. Mitä se sanana tarkoittaa, mitä merkityksiä sille annetaan, mitä merkityksiä tahdon sille itse antaa. Käytän sanaa *rooli* tarkoittaessani työroolia ja ihmisen erilaisia sosiaalisia rooleja, en siis vaikkapa näyttelijän roolia näytelmässä. Koen roolin sanallistamisen, sen merkityksen ja muotoutumisen, siihen liittyvän vallan ja vastuun pohdinnan tärkeäksi sekä jatkuvaksi kysymisen ja vastaamisen peliksi taiteen parissa työskennellessä.

Jossain vaiheessa opintojani Teatterikorkeakoulussa koin tullee huijatuksi. Tai huijanneeni itseäni ovelasti. Olin rakentanut opintojen edetessä kasvavaa ammattitaitoani valosuunnittelijana tiukan perinteisen roolin sisään. Tunsin tarpeen sen murtamiseen ja laajentamiseen. Ajattelin ammattimaisen valosuunnittelijuuden syntyvän ”omalla tontilla” pysymisestä enkä osannut ajatella tekijyyden voivan muodostua kullekin erilaisista palasista, joilla ei ulkopuolisen silmin välttämättä ole suoraa korrelaatiota keskenään.

Kytken rooleista ja niihin liittyvästä vallasta puhumisen osaksi paljastamista: paljastamista työmetodinä. Paljastaessani ajatukseni oman roolini muodostumisesta ja sen tuntemisesta kulloisellekin työryhmälle, luon osaltani mahdollisuutta työskentelyyn, jossa vuorovaikutussuhteet työryhmän välillä olisivat mahdollisimman selkeät. Uskon siis, että rooleista puhuminen ja niiden paljastaminen on eritoten tärkeää uudenlaisien työskentelymetodien synnyttämisessä, joiden kautta olisi pääsy syvempään ymmärrykseen rooleista ja niiden vaikutuksista.

Toisaalta ajattelen paljastamiseen ja purkamiseen perustuvan työskentelymetodien vuotavan heijastumana myös esityksen estetiikkaan. Valosuunnittelija Meri Ekola kirjoittaa: ”---ennakkosuunnittelun peruspilareina voidaan silti yhä nähdä kysymysten esittäminen itselle ja muulle työryhmälle: Missä me olemme? Mitä me teemme? Mitä me

käsitlemme? Miksi me käsitlemme? (Ekola, 2017, 154) Lisään Ekolan kysymyksiin vielä: miten me olemme?

Tutkin Kotiesityksen kohdalla erityisesti roolin vaikutusta kollektiiviseen työskentelyyn. Esityskauden jälkeen mielessä pyörivät edelleen kysymykset siitä, miten tieto ja taito vaikuttavat kollektiiviseen työskentelyyn. Miten suhtautua omaan tietoon ja taitoon, sekä pysyä auki toisten ehdotuksille? Miten purkaa oma rooli, tieto ja taito verbaalisesti auki muulle työryhmälle ja missä määrin se on tarpeen?

Kotiesityksen lähtökohtana oli koko työryhmän henkilökohtaisista kiinnostuksista ja ajatuksista nouseva materiaali, jota työstettiin kohti esitystä jonkinlaisen löyhän kollektiivisuuden puitteissa. Huomasin harjoituskauden aikana ajattelevani entistä vakuuttuneemmin, että keskustelu rooleista ja kunkin suhteesta omaan rooliinsa olisi tarpeen jo ensimmäisten työpäivien aikana. Roolien ymmärtämisen kautta olisi kenties mahdollista tavoittaa paremmin tai helpommin yhteisen työskentelyn piirteet sekä kunkin sen hetkiset intentiot etenkin työryhmälähtöisessä työskentelyssä, jossa kunkin työryhmän jäsenen henkilökohtaiset intentiot saavat usein enemmän sijaa kuin perinteisessä hierarkkisessa työympäristössä.

Heikko rooli: olemisesta

Olen koko Teatterikorkeakoulun opintojen ajan etsinyt, tietoisesti ja tiedostamatta, sopivaa termiä puhua tekijyydestäni: ymmärtääkseni tätä paremmin itse sekä selittääkseni suhdettani esitystaiteen tekemiseen kulloisellekin työryhmälle. Koin, että alalle vakiintuneesta termistöstä ja sanastosta ei löytynyt tekijyyteen viittaavaa sanaa, johon samaistuisin tai joka vastaisi ajatustani siitä, miten ja mistä positiosta minä useimmiten olen osana työryhmää esitystaiteen kentällä. Toki tämä vaihtelee työstä ja työryhmästä

riippuen, mutta etsin nyt jotain sellaista, mikä intohimoisimmissa ja itseäni lähelle tulevissa projekteissa on läsnä.

Taiteilija ja tutkija Anette Arlanderin jaottelu tekijyyden eri muodoista artikkelissa ”*Tekijä esiintyjänä – esiintyjä tekijänä*” pääsee mielestäni jo lähemmäs roolien ja tekijyyden kirjoa ehdottaessaan mahdollisia tekijyyden kategorioita. Nostan tässä esiin näistä muutamia: 1) esittäjä tekijän tulkkina 2) materiaalia tuottava esiintyjä 3) kollektiivinen tekijä 4) esiintyvä taiteilija. (Arlander, 2010, 96-98) Oman kokemukseni näkökulmasta tämä ehdotelma tuntuu kuitenkin puutteelliselta. Koen tarvetta puhua omasta tekijyydestäni toisella termillä valosuunnittelijuuden sijaan.

Ajattelen tekijyyteni ja suunnittelijuuteni syntyvän *olemisen* kautta. Lavastaja Liisa Ikonen kirjoittaa: ”*Eksistenssifilosofia liittyy teatteriin siinä, missä elämä ihmisenä olemiseen. – Taide on olemisen kieltä.*” (Ikonen, 2006, 15) Roolin ajattelu *olemisen* avulla mahdollistaa minun suhtautuvan valosuunnittelijaidentiteettiini sallivuuden kautta. Voin yhtä aikaa olla kiinnostunut valosuunnittelun luovasta prosessista, kehollisista harjoitteista, esiintymisestä sekä teknisestä suunnittelusta ja yksityiskohdista, ja lopulta kokea näiden osa-alueiden ruokkivan toisiaan. Voin muodostaa suunnittelijuuteni ja roolini työryhmässä aina uudelleen, sillä *oleminen* lähtökohtana mahdollistaa aina uuden tavan olla ja toimia. Roolin määrittely *olemisen* kautta tuntuu mahdollistavan suhtautumisen samanarvoisesti erilaisiin materiaaleihin, joita suunnittelijan roolissani kulloinkin kohtaan. Se mahdollistaa minun suhtautuvan läsnäolooni työryhmässä tietotaitoni, kehoni sekä ihmisyyteni kautta.

Taiteilija Essi Kausalainen kirjoittaa: ”*Taiteilijana olen tajunnut olevani komposti – esineiden, olentojen ja koneiden muodostama keho – joka ahmii itseensä elävää materiaa (toisia kasveja, mineraaleja, bakteereja, ajatuksia, mielipiteitä, aistimuksia) prosessoidakseen siitä hedelmällistä maaperää. Taiteellisen työskentelyni kannalta keskeisimmät dialogit olen viime vuosien*

aikana käynyt huonekasvien, puutarhojen, jalokivien, mineraalien, toimistotuolien, kankaiden, hedelmien, kukkien ja muiden kasvinosien, sekä niiden johdannaisten kanssa (tee, viski, sikarit). Tärkeitä ovat olleet myös vesi erilaisissa koostumuksissaan (merivesi, sadevesi, lähdevesi), pyöräilykypärät, steppikengät, kannettavat tietokoneet, teipit, lukuisat kirjat ja ihmiskehot. Kompostiluonteesta johtuen on mahdotonta nimetä ja erotella kaikkia tämän laajentuneen taiteilijaruumiin osia.” (Kausalainen, 2014)

Kausalaisen ajatus saa minut pohtimaan oman työni kannalta keskeisiä vuorovaikutussuhteita. Listani voisi kuulostaa tältä: ihmiset, seinät, lattiat, putkistot, kolot, ilmavirtaukset, tunteet ja tuntemukset, aika, sanat, keskustelut, instituutiot, historia, heittimet, piuhat, koneet, materiaalien alkuperämaat, kohtaamiset, kahvi.

Koen *olemisen* käsitteen liittyvän vahvasti myös kehoon ja havaitsemiseen. Ajattelen, että havaitsemme maailmaa kehon kautta yhtä lailla kuin aivojen suoman tietoisuuden. Pitkään tahdoin erotella nämä toisistaan ja vakuuttaa itseni mielen ja mielikuvituksen paremmuudesta työkaluna, mutta hiljalleen tunsin ajatukseni kääntyneen nurin. Koen kehon toimivan yhtä lailla havaitsevana toimijana ja tärkeänä työkaluna taiteellisessa suunnittelutyössä. Koen, että kehon kautta havainto maailmasta täydentyy ja aukeaa ymmärrykseksi.

Pohjaan ajatukseni kehosta havainnoijana fenomenologiaan, filosofi Maurice Merleau-Pontyn ajatuksiin, joihin tutustuin ensimmäisen kerran ennen Teatterikorkeakoulun opintojani tai kokemusta esitystaiteen tekemisestä. Ajattelen fenomenologisen ajattelun kuitenkin vuotaneen kaikkeen tekemiseeni ilman tietoista asian analysointia. Uskon fenomenologisen ajattelun kiinnittyvän vahvasti esitystaiteen tekemiseen sen kysymiseen ja kyseenalaistukseen sekä elettyyn todellisuuteen ja kehoon perustuvan ajattelutavan myötä. Juho Hotanen avaa Merleau-Pontyn ruumiin fenomenologiaa *erottelun* ja *kietoutumisen* käsitteiden avulla. Ruumiin kautta

kietoudumme osaksi maailmaa, edellytyksenä samaan aikaan erotella kehomme havaittavasta maailmasta. Olemme siis yhtä aikaa sekä yhteydessä että erillään ympärillämme liikkuvasta maailmasta. Tällöin mahdollistuu havainnon ja ihmetyksen kautta löytää kytköksemme maailmaan. (Hotanen, 2010, 135, 137) Työskentelyni esitystaiteen parissa järjestäytyy jollain tapaa samalla ajatuksella. Teen yhdessä muun työryhmän kanssa esityksiä, joiden avulla tutkimme maailman ilmiöitä. Työryhmänä ajattelemme, koemme ja tunnemme niitä, mutta samaan aikaan asetamme itsemme sekä asian tarkasteluun itsemme ulkopuolelta.

Olemisesta esityksessä

En voi kuitenkaan olla miettimättä, miksi ylipäänsä olen kiinnostunut toimimisesta, olemisesta ja esiintymisestä näyttämöllä toimiessani pääosin suunnittelijana esitystaiteen kentällä. Ajatellessani esiintymistä ja esitystä, sitä miten nämä liittyvät toisiinsa ja miten minä liityn tähän kaikkeen, koen jälleen hämmennyksen esityksen edessä. Jotta voin toimia suunnittelijana, täytyy minun lähestyä esitystä itseään. Mikä se on? Mikä on näyttämö? Mikä minä olen näyttämöllä? Koen usein näyttämön äärellä lapsen tavoin tutkivani tuntematonta ja harpon ajattelematta keskelle sitä, saadakseni kehollista ja ajatuksellista tuntumaa tähän outoon tilaan ja aikaan sekä esitykseen itseensä.

Ote työpäiväkirjasta, elokuu 2018:

”Kuviteltu esitys on käynnissä. Näyttämöksi määritellään paikka, jossa jotain näytetään, jossa esiinnyttään ja jossa oleillaan. Katsomo on rajattu näyttämöstä. Suunnittelija astuu näyttämölle. Jos vain astun näyttämölle ja oleilen siinä, onko se esiintymistä? Onko näyttämöllä mahdollista oleilla samaan tapaan kuin kotona, arkisesti? Entäpä tilassa näyttämöksi rajatun

tilan ulkopuolella, reunalla? Jos vähän heilautan jalkaani näyttämön kulmassa, onko kyse esiintymisestä? Siirrynkö silloin katsojan mielessä roolista toiseen? Miten määrittää rajojen välissä häilyvä rooli esityksessä, työprosessissa, elämässä? Miten suhtautua rooliin liittyvään valtaan?”

Koen kehoni työkaluna esitysten tekemisessä, mutta myös oman kehon näytteille asettaminen kiinnostaa; aiemmin salaisena toiveena, nykyään röyhkeämmin ja rohkeammin. Työskentelen usein samasta valitusta roolista käsin koko työskentelyn ajan, myös silloin kuin työskentelyn ”lopputuloks”, esitys, avautuu yleisön silmien eteen. Tällöin esityksen voi ajatella nousevan esiin työn jatkumona eikä erityisasemaan itsenäisenä tilanteena. Toki tämä näyttäytyy eri tavoin katsojan silmissä, mutta en saa mielestäni ajatusta, jossa valittu rooli olisi mahdollista näyttää aukinaisena myös esitystilanteessa, häilyvänä tekijyytenä roolien välillä. Ehkä tällöin tilannetta on katsojan silmin helpompi hahmottaa esimerkiksi performanssin sääntöjen tai säännöttömyyden kautta. Tekijä käyttää tilaa ja siihen asetettuja asioita sekä itseään tasavertaisina työkaluina, jolloin katsoja havainnoi ihmistä näyttämöllä kaikkien näiden mahdollisten työkalujen käyttäjänä.

Pyörittelin pitkään päässäni kysymystä, voinko olla valosuunnittelija, joka on, oleilee ja toimii näyttämöllä vaikuttaen kehollaan ja läsnäolollaan teoksen rakentumiseen. Olin valosuunnittelun kandiopintojen aikana ollut mukana muutamassa esityksessä, joissa varovasti otin ensiaskeleita tähän rooliin venyttämiseen. Taiteellisessa opinnäytteessäni, Kotiesityksessä, päädyin kokeilemaan toimijuutta näyttämöllä tietoisemmin ja rehellisemmin, aiemmat esityskokeilut pohjana. Kotiesityksessä toimin valosuunnittelijana, sekä toimin näyttämöllä esityksen aikana. Oleilin sohvalla, jutustelin sohvalla istuen, keitin kahvia kollegan kanssa, puhuin mikrofoniin esityksen sähkönkulutuksesta. Koin olevani koko esityksen sekä harjoituskauden ajan tekijä, ihminen tilassa.

Oleilun ja toimimisen tehtävänä Kotiesityksessä oli ajatus arkiolemisenesta. Puhuimme normaalilla äänenvoimakkuudellamme; minun tapauksessani melko pehmeällä ja huonosti kantavalla äänellä. Puhuimme mitä mieleen tuli, joskin valmiiksi asetetusta aiheesta, kuten esimerkiksi kahvikupeista. Keitimme kahvia ja mietimme, halusimmeko siihen juuri siinä hetkessä maitoa vaiko emme. Söimme ruisleipää, mutta joka esityksessä ei tehnyt mieli, joten jätimme syömättä. Oleskelimme sohvalla, tutkimme ja ruokimme matokompostia.

Jälkikäteen ajatellen itse tehtävät toimivat hyvin, sillä ne avasivat arkisten toimintojen kautta mahdollisuuden oleilla ja toimia tavalla, joka siinä hetkessä tuntui hyvältä. Tai jos sillä hetkellä ei kiinnostanut keksiä uusia juttuja, oli mahdollisuus kertoa sama vanha ajatus tai mielipide. Tämä tuntui tärkeältä, sillä olimme harjoittaneet jo harjoituskauden alusta alkaen oleilua toistemme kotona sekä näyttämöllä. Olimme ryhmänä ja kukin omalla kohdallaan jo alusta asti tehneet selväksi, millä tavoin kukin halusi, pystyi tai kykeni esiintymään ja toimimaan näyttämöllä. Henkilökohtaiseksi tehtäväksi asetin itselleni kotoisalta tuntuva tapa olla esillä.

Vaikeaksi osoittautuivat pienet yksityiskohdat, esimerkiksi vaatteet. Pukeutuminen jokaiseen esitykseen samalla tavoin alkoi tuntua epämiellyttävältä, ja pientä variaatiota tapahtuikin. Tuntui, että ennalta suunniteltu pukeutuminen toimi vasten annettua tehtävää ja olemisen tapaa. Jälkikäteen ajattelen, että epämukavuus syntyi huijaamisen tunteesta, kun muutoin olin ja toimin näyttämöllä omana itsenäni, tekijänä näyttämöllä ja koin paljastavani yleisölle positioni ilman vaikutelmaa muista olemisen tasoista. Pukeutumiseen liittyvä reaktioni yllätti itseni. Muistan miettineeni, missä menee huijaamisen raja, mitä kaikkea on mahdollista paljastaa yhtä aikaa, miten ennakkosuunnittelu vaikuttaa paljastamiseen?

Huomasin itse esitystilanteeseen liittyvän kuitenkin myös huolen ja pelon: jos en ennalta tiedosta tai suunnittele olemisen tapaa, tarkoitustani näyttämöllä,

onko kyse vain leväperäisestä esityksen tekemisestä? Onko se riittävää tai edes kiinnostavaa? Täytyykö esiintyjän olla taitava, jotta voi toimia näyttämöllä? Vaikka näyttämö ja esitys hämmentävät kerta toisensa jälkeen ei kyse kuitenkaan ole itselleni pyhästä paikasta ja hetkestä. Ajattelen näyttämö olevan tekemisen materiaali samaan tapaan kuin muut esityksen tekemisen mahdolliset materiaalit. Näyttämö muuntuu sitä muuttaessamme. Se on joka kerta erilainen tila, aika ja paikka, jonka voimme kuvitella yhä uudelleen.

Näyttämö ei kuitenkaan ole irrallaan ihmisen ajasta ja kantaa mukanaan omaa historiaansa. Ajattelen tämän vaikuttavan vahvasti myös pelkooni liittyviin kysymyksiin. Miten toisenlainen esiintyminen ja toimiminen näyttämöllä näyttäytyy suhteessa esittämisen traditioon? Vaikka näyttämön pyhyys tuntuu murtautuvan hetki hetkeltä tämän hetken rajoja murtavassa ja kyseenalaistavassa esitystaiteessa, tarvitsevat esityksen palaset edelleen tutkimista, kysymistä ja kyseenalaistamista.

Kollektiivinen tekijyys: roolit, tieto ja valta

Ote työpäiväkirjasta, joulukuu 2018:

Kenellä on valta päättää mitä teemme ja näemme?

Mitä me tiedämme tai näytämme tietävämme?

Mitä taito tarkoittaa?

Mikä ja miten sinä olet?

Valta tuntuu sanana valtavalta ja mahdottomalta. Mutta kun poistaa sanaan liittyvän mahtipontisen kaiun, avautuu mahdollisuus käsittää valta kaikkia eläviä ja elottomia yhdistävänä tekijänä, joka liikkuu voimana asioiden välissä

mahdollistavana sekä rajaavana ja estävänä voimana sekä kaikissa muodoissa tältä väliltä. Vallan langat yltävät globaaliksi pyrkivällä maapallolla yhä kauemmas ja kauemmas kun asiat ja ihmiset liikkuvat aiempaa vaivattomammin ja nopeammin maapallollamme. Ajattelen tämän liittyvän myös esitystaiteen tekemiseen ja esittämiseen. Valtarakenteita ei ole enää syytä eikä mahdollista piilottaa.

Valtasuhteita teatteriprosesseissa on pohdittu jo pitkään kollektiivisen työskentelyn ja devising-tekniikoiden tullessa enenevässä määrin osaksi työskentelykulttuuria. Kuitenkin valtasuhteiden ymmärtäminen ja niiden auki purkaminen ovat tuntuneet erilaisissa työprosesseissa esitystaiteen kentällä hämääviltä. Vaikka työryhmän kesken olisi onnistuttu keskustelemaan vallasta ja sen jakautumisesta työryhmässä, on pinnan alle jäänyt vaikuttamaan valtarakenteita, jotka ovat jääneet huomaamatta tai jotka kehittyvät myöhemmin prosessin edetessä piilosta vaikuttaen. Arlander kirjoittaakin: *”Teatterin ja tanssin piirissä on pitkä perinne yhdessä tekemiseen ja yhteistyöhön ”kokonaisuus on enemmän kuin osiensa summa, kunhan vain kaikki puhaltavat yhteen hiileen” ja niin edelleen –mikä osittain peittää ja hämärtää perinteiset hierarkiat ja myös tekijyyteen liittyvät ongelmat.”* (Arlander, 2010, 94)

Tahdoin etsiä rooleihin liittyvän vallan ymmärtämiseen työkaluja, joilla voisin paremmin ymmärtää omaa työskentelyäni ja suunnittelijaidenteettiäni suhteessa valtaan. Miten ”jonkin alan ammattilaisuus” vaikuttaa kollektiiviseen työskentelyyn? Miten ”tieto on valtaa” –tyyppiseen ajatteluun tulisi suhtautua? Miten voin jakaa tietoani ja taitoani sekä käyttää hyväksi osaamistani asettamatta itseäni valtasuhteeseen oman osaamiseni suhteen kuitenkaan vähättelemättä taitojani? Mitä ammattiylpeys tarkoittaa tänä päivänä vai onko termi jo vanhentunut kelpaamattomaksi?

Ajattelin Kotiesityksen työstämisprosessin aikana ammattitaidon tarkoittavan kollektiivisessa työskentelyssä nimenomaa auki olemista, kiinnostuneisuutta ja

rehellisyyttä: toimimista avoinna ehdotuksille, ajatuksille, kysymyksille, tiedolle ja vielä tutkimattomille alueille. Ehdotukseni ammattiylpeyden uudelle määritelmälle on paljastaminen. Tiedon ja taidon sekä toisaalta suhteen tietoon ja taitoon, intentioiden sekä roolin kokemisen paljastaminen, itselleen ja työryhmälle. Kausalainen kirjoittaa: *”Kasvit ovat havahduttaneet minut näkemään itseni yhteisönä, avoimena prosessina, joka tapahtuu aina suhteessa toiseen; ruumiina, joka koostuu vuorovaikutussuhteista, dialogeista ja kumppanuuksista.”* (Kausalainen, 2014) Ajattelen tämän kaltaisten vuorovaikutussuhteiden äänilausumisen olevan tärkeässä osassa työryhmälähtöistä työskentelyä sekä oman ammattitaidon kasvattamista.

Omalla kohdallani voin ajatella, että vaikka tiedän valosuunnitteluun liittyvistä tekniikoista ja prosessista enemmän kuin joku toinen, voin silti suhtautua tasavertaisesti toiselta saamiini ideoihin ja ajatuksiin polkematta kuitenkaan omaa taitoani alaspäin. Yksinkertaistaen, näen tässä pätevän arkisen keskustelun sääntöjen. Jos keskustelukumppanit kuuntelevat toisiaan, pysyvät auki ja ovat rehellisiä avautuu mahdollisuus laajentaa omaa osaamistaan, tietouttaan ja maailmankuvaa. Tämä ei kuitenkaan kaikessa yksinkertaisuudessaan ole ollut itsestäänselvyys omassa työskentelyssäni, ja tie toisenlaisen ammatillisen kehittymisen ja avoimuuden löytämiseen on ollut polveileva ja jatkuu edelleen. Aiheesta on omasta kokemuksestani puhuttu vain satunnaisissa työryhmissä intiimien keskusteluhetkien yhteydessä, mutta harvemmin tähän keskusteluun on törmännyt esimerkiksi opetuksessa tai julkisessa keskustelussa taiteen alalla.

EHDOTELMIA

Ajattelen, että tätä kaikkea on syytä tutkia ja tarkastella. Rooleja, valtaa, tapoja jakaa asioita esityksen kautta katsojalle. Lopun kaikkea kysymyshän on valintojen tekemisestä sekä omien tai yhteisten valintojen havainnoimisesta.

Haaveeni esityksestä, joka käyttää paljastamista työskentelyn metodina sekä esityksen estetiikkana, liittyy toiveeseen, jossa esitys esittää sekä tutkimiaan teemoja ja aiheita että esitystä itseään. Haaveeni voisi siis olla jotain seuraavista tai kaikkea yhtä aikaa:

- esitys esityksestä
- esitys esityksen rakennuspalikoista
- esitys tilanteesta, jossa esitys tapahtuu
- esitys esityksen kytkeytymisestä osaksi katsojan historiaa, tilaa, kokemusta maailmasta
- esitys valta- ja vuorovaikutussuhteista esityksessä ja maailmassa
- esitys ihmisestä ja kriittisestä näkökulmasta ihmisen paikasta maailmassa
- esitys, joka avautuu katsojan silmien eteen paljaana ja kertoo milloin se huijaa

Jollain tapaa esitys ja näyttämö ovat itselleni saavuttamattomia. Esitys pakenee itseään aina kun otan askeleen lähemmäs. Näyttämö ei pysy koskaan paikoillaan vaan muuttuu toiseksi aina kun olen lähellä saada siitä otetta. Ajattelen, että näyttämö ja esitys ovat juuri tästä syystä oiva väline maailman tutkimiseen ja paljastamiseen, sillä niissä on tämä lähtökohtaisesti samanlainen alati muuttuva piirre kuin maailmassa itsessäänkin. Hotanen kirjoittaa Merleau-Pontyn ajatuksista seuraavasti: *”Tietoisuudellamme on sokea pisteensä – se ei voi tavoittaa itseään tavoittamassa itseään.”* (Hotanen, 2010, 145) Ajatus sokeasta pisteestä voidaan mielestäni laajentaa koskemaan

sekä maailmaa että ihmistä, ja pienemmässä mittakaavassa esityksen ja näyttämön luonnetta.

Naukkarinen toteaa Pekkisen haastattelussa, että kysymykset estetiikasta eivät muutu, vain vastaukset muuttuvat. (*Juuso Pekkinen: Estetiikka tänään ja huomenna*, 01:31-01:47) Tämä pätee myös esitykseen ja näyttämöön tutkimuksen kohteena. Kytken tähän myös ajatuksen kysymisen ja vastaamisen leikistä. Liisa Ikonen kirjoittaa Heidegger-tutkija Werner Marxin todenneen, että *”Heideggerille ainoa tapa tehdä filosofiaa oli aloittaa kysyminen aina uudelleen ja uudelleen.”* (Ikonen, 2006, 24) En yhdy kaikkiin Heideggerin ajatuksiin, mutta koen ajatuksen leikistä pätevän myös esitystaiteen tekemisessä. Jos esitystaiteen merkitys muodostuu tiedon ja maailman todellisuuden tutkimisesta, on ajateltava kysymisen ja vastaamisen kierteen jatkuvan niin kauan kuin tutkittava maailma on olemassa.

Kokonaiskuvan käsittäminen on tehty meidän ihmisten rakentamassa maailmassa miltei mahdottomaksi. Asiat, niiden alkuperät ja vuorovaikutussuhteet avautuvat eteemme valtana sotkuisen näköisenä verkostona. Kuitenkin ajattelen juuri tämän olevan tärkeää nyt kun maapallo tarvitsee suuren mittakaavan muutoksia ekokatastrofin kolkuttaessa ihmiskunnan oven takana. Naukkarinen kirjoittaa: *”Filosofiassa käsitteitä, jotka eivät liity selkeästi vain yhteen asiaan vaan joukkoon lähekkäisiä ja limittäisiä ilmiöitä, joilla kaikilla ei ole mitään yhtä yhdistävää ominaisuutta tai piirrettä, on kutsuttu ryväkäsitteiksi.”* (Naukkarinen, 2018, 46) Ryväkäsite tuntuu oivaltavalta esitystaiteen mahdollisuuksien ja merkityksen ymmärtämisessä. Toivon, ehkä hieman idealistisesti, että kokonaiskuvan ymmärtäminen nousisi sekä esitystaiteessa että maailmassa yleensäkin suurempaan merkitykseen. Ajattelen, että tätä kautta muutokset maapallon hyväksi olisi mahdollista tehdä, kun aihetta ympäröivät asiat eivät vaikuttaisi enää mahdottomilta ymmärtää ja hallita.

Tarinoita ja fiktiota tarvitaan aina niin kauan kuin ihmiskunta on olemassa. Puhun tässä kohden vain ihmismaailmasta. Muiden eliöiden maailma kun on meille edelleen tuntematon. Kuitenkin ajattelen, että tarinoiden lisäksi tarvitsemme myös paljastamista. Tutkimista, kysymistä, vastaamista. Perusteluja, perusteiden tutkimista.

Näihin sanoihin päätän opinnäytteeni. Toivon tämän toimivan ajatustenvaihdon kanavana sekä avauksena keskustelulle kunkin lukijan kanssa. Tulen ehdottomasti jatkamaan työtä näiden asioiden parissa, sillä koen, että tie käsittelemieni teemojen ymmärtämiseen on osaltani vasta alussa.

Liitän loppuun referaatin keskustelusta, joka viimeisteleköön ja vetäköön lankoja yhteen. Keskustelu käytiin 1.12.2018 Helsingin Kalliossa, jossain kohti aikavälillä klo 22-23 viinilasien äärellä. Keskustelussa oli mukana esitystaiteen ja kuvataiteen parissa työskenteleviä suunnittelijoita. Olen harvoin päätenyt niin täsmälliseen keskusteluun roolista ja sen määrittelystä muiden suunnittelijoiden kanssa. Asiaa on sivuttu monessakin eri keskustelussa ja työtilanteessa, mutta harvemmin näin tarkasti ja henkilökohtaisesti. Keskustelu konkretisoi minulle faktan, että jokainen meistä ymmärtää, tuntee, määrittelee ja sanallistaa asioita eri tavoin. Ja tästä syystä asioiden sanallistaminen, paljastaminen ja jakaminen on erityisen tärkeää. Tärkeää syystä, että ymmärtäisimme toisiamme, ja jotta ymmärtämisen kautta olisi mahdollista toimia oikein muita ja maailmaa kohtaan.

Keskustelu

Keskustelijat on merkitty merkein: H1, H2, H3, H4.

Keskustelu käynnissä. Viiniä, ruokaa ja ihmisiä pyöreän pöydän ääressä.

H1: Mie mietin, että jos aina uuden produktion alussa kysyis kaikilta työryhmän jäseniltä, että miten ne määrittää roolinsa. Tai, että mitä ne ajattelee tekevänsä ja miten ne sitä omaa tekijyyttään ajattelee tai määrittelee. Kun eihän sitä usein tajua ku ehkä vasta ensi-illan lähestyessä, että: ”Aa joo! Niin sie aattelet nää asiat tuolleen ja tuota kautta!” Mua kiinnostais kuulla se jo aiemmin suoraa siltä ihmiseltä.

H2: Hmm totta, no miten te sen ajattelette? Että jos teiltä nyt kysyttäis tuo kysymys nii mitä vastaisitte?

H3: Mikä se kysymys olikaan?

H1: Että mitä te ajattelette roolinne olevan, ja miten siitä puhutte?

H2: Hmm. Mun rooli, se jonka otan, vaihtelee työryhmän mukaan, mut mun taidot on aina samat, tai kussakii hetkessä samat, tietty ne ja muuttuu. Koen roolin olevan enempi taitojen ja sovittujen vastualueitten summa. Mitä taitoja mulla on, määrittää toki myös sitä, mistä asioista otan vastuuta. Ja tietty tähän liittyy myös valta. Mitä enempi mulla on vastuuta jostain tietystä hommasta, sitä enemmän mulla on myös valtaa siihen alueeseen liittyvissä kysymyksissä. Mun taidot painottuu paitsi visuaaliseen hahmottamiseen ja valotekniseen osaamiseen myös kokonaisdramaturgiseen ja esityksen rytmiseen ajatteluun. Ensisijaisesti nää avautuu mulle tilojen suhteina toisiinsa ja kokonaisuuteen. Mun mielestä nää taidot kuuluu valosuunnittelijalle, joten kutsun mielelläni itseäni esittävien taiteiden valosuunnittelijaksi. Ja usein mä tällä tittelillä ja

näillä taidoilla esittelen uudelle työryhmälle. Toi esittävät taiteet etuliite tulee siitä, että oon oikeestaan pelkästään tehnyt teatteri-, tanssi- ja esitystaidevaloja, mut myös perinteisen näyttämön ulkopuolelle sijoitettiin juttuihin. Sit taas vaikka livemusa- ja arkkitehtuurivaloista mulla ei juuri oo kokemusta, nii en liitä niitä liiaks omaan ns. yleistitteliini. Eli nii, oikeestaan määritän tota mun roolia taitojen ja vastuun lisäksi myös rajaamalla ja suhteuttamalla mun aiempiin töihin.

H2: Nii ja mainittakoon vielä, että haaveilen voivani kutsua itteeni tulevaisuudessa myös esitystaiteilijaksi ja valotaiteilijaksi, mut ne on vielä aluillaan, enkä varsinaisesti koe niitten liittyvän tähän kysymykseen.

H1: Mulla se vastaus aina riippuu siitä tilanteesta ja toisista ihmisistä. Ja siitä asiasta tai aiheesta, josta tehdään jotain juttua yhdessä. Että jos tehdään juttua tuosta italialaisesta tortusta nii se vastaus on eri ku jos vaikka maailmankaikkeudesta. Mie varmaan vastaisin, että mua kiinnostaa nyt tuon tortun kokeminen, että se on itse asiassa just nyt tärkeintä. Että lähestyn tätä rooliani nyt kehoni ja kehollisen kokemuksen ja havaitsemisen kautta. Ja ehkä sitten myöhemmin nousis pintaan jotain valoon liittyviä asioita. Kun se on se mitä mie silleen osaan, tai mihin se mun ammattitaito kytkeytyy. Mut jos tää juttu ois maailmankaikkeudesta, nii siihen tarvisin ehkä sen valon työvälineeksi. Kun se on niin valtava ja hämmentävä asia itsessään. Että tarvii jotain siihen väliin. Mut joo, jotenki sellasen alati muuttuvan olemisen kautta määritän roolini. Olemisen siinä muun työryhmän kanssa, ja olemisen siinä syntyvässä esityksessä. Aattelen, että se voi tarkoittaa tosi monia eri asioita. Vaikka valoa, savua ja usvaa tai esillä olemista tai yhteisten harjoitusten tekemistä tai sitten jonkinlaisten omien tehtävien suorittamista.

H4: Mä koen, että mun roolini esityksen valmistamisessa on ensisijaisesti luoda ja ideoida visuaalista maailmaa ohjaajan esitysidean tai lähtötekstin pohjalta. Työkalut on usein samat: ideakuvien kerääminen, moodboardien kokoaminen ja valollisen dramaturgian hahmottaminen esitystekstin pohjalta. Tuntuu usein

siltä, että mitään kovin syvää en saa itsestäni esitykselle annettua, vaan se mun tekemiselle ominainen tyyli näkyy esityksen valosuunnittelussa lähinnä mun omien esteettisten mieltymysten kautta. Mutta oon suunnittelijana paljon muutakin, kuin maisemia ja kuvia. Olen usein pohtinut, voisinko tuoda suunnittelijana pöytään myös muita kuin selkeästi visuaalisia tai dramaturgisia lähtöjä. Miten mua katsottaisiin, ja miten se voisi hyödyttää prosessia, jos päättäisinkä jakaa esityksen teemaan tai aiheeseen liittyviä muistoja itsestäni? Voisinko tuoda esimerkiksi musiikkikappaleen tai kirjan, joka mielestäni keskustelee käsittelemiemme aiheiden kanssa? Tuntuu, että tällaisten asioiden kanssa hyppään väistämättä jonkun muun tontille. Puhun näistä asioista nyt hypoteettiseen sävyyn, vaikka olenki koettanut ylittää noita rajoja joskus. Kokemukseni näistä tilanteista on ollut se, että ne on vastaanotettu ja sivuutettu lähes samantien. Oon ottanut nämä tilanteet vastaan ymmärtäväisesti, mutta ne ovat aiheuttaneet henkisen kolauksen minussa. Olenko ymmärtänyt jotain väärin? Eikö ryhmäprosessi taivu tällaisiin rajojen ylityksiin, vai kuuluuko sen edes taipua? Haluaisin ajatella, että kuka tahansa työryhmässä vois tuoda suunnittelujaksolla pöytään ideoita jokaisesta kategoriasta, jos impulssi tuntuu vahvalta. Nykyään moni meistä taide- ja teatterialalla työskentelevistä on moniosajia. Täytyykö produktiossa valittu positio, esim. valosuunnittelija, olla alusta saakka lyöty yksiin raameihin? Mulle henkilökohtaisesti on kaikista mielekkäintä, kun saan käyttää koko kapasiteettini suunnitellessa esitystä. Kaikki ideat ei päädy lopputulokseen, mutta on ihanaa työskennellä, jos voi tuntea olevansa vapaa.

H3: Mä taas koen esisijaisesti tekeväni esityksiä. Mua kiinnostaa ajatella esityksen tapahtumaluonnetta ja tilannetta, ja mieltä, että mitä se vois tarkoittaa tilallisesti, tai miten sitä voisi jotenkin tilallistaa. Mä yleensä yritän sit mieltä, että mitä se esityksen ruumiillisuus olis ja mitä sellanen ruumiillisuus sitten ois tilallisesti, tai miten sitä vois tuoda esiin ja tuottaa tilallisesti. Mä en koe tekeväni lavastuksia, vaan esityksiä, ja lavastajan roolista käsin mun työ on vaan ottaa huomioon ja ajatella sitä esityksen tilallisuutta. Ajattelen sitä esitystä aina kokonaisuutena, ja että mun rooli yleensä on

huolehtia, että sen esityksen tilaa ja tilallisuutta ajatellaan. Ne tilan ja tilallisuuden kysymykset koskettaa kuitenkin sitä koko esityksen olemusta ja dramaturgiaa, kompositiota ja tapahtumallisuutta, ja mä haluan yleensä osallistua keskusteluun ja materiaalin tuottamiseen siitä kaikesta. Työryhmästä kuitenkin riippuu kuinka yhteisesti tai itsenäisesti päädytään tekemään päätöksiä ja toteuttamaan asioita.

H3: Nii ja joskus oon myös ollut mukana proggiksissa selkeästi enemmän "toteuttajana". Se on myös ok ja itse asiassa ihan kivaakin vaihtelua, kunhan oon just tietoinen siitä minkälaista työskentelyä on tiedossa proggikseen lähtiessäni.

H2: Mulle on kans tärkeää sanottaa prosessin alussa kunkii rooli ja se, mitä kukii kokee siihen rooliin kuuluvan. Tällöin voidaan neuvotella työroolit vastaamaan kulloisenkii prosessin tarpeita. Myös hierarkkiat ja valtasuhteet on hyvä puhua auki, ennen kun lähetään työskentelemää. Ja oikeestaa sama pätee musta kaikkeen: parempi puhua kun vaa olettaa.

Miettiviä ilmeitä, hiljaisuus.

LÄHDELUETTELO

Väitöskirjat ja julkaisut:

- Ikonen, Liisa, 2006: *Dialogista scenografiaa –Vaihtoehtoisen työprosessin fenomenologista tulkintaa*, Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A71, 15-27, Helsinki, Gummerus
- Naukkarinen, Ossi, 2018: *Estetiikan avaruus –Miten ymmärtää estetiikka 2000-luvulla?*, 46-47, Aalto-yliopiston julkaisusarja taide+muotoilu+arkkitehtuuri (osa 3), Helsinki, Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu
- Porkola, Pilvi, 2014: *Esitys tutkimuksena –Näkökulmia poliittiseen, dokumentaariseen ja henkilökohtaiseen esitystaiteessa*, Väitöstutkimus, Helsinki, Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu, esittävien taiteiden tutkimuskeskus

Artikkelit:

- Arlander, Anette, 2010: ”Tekijä esiintyjänä –esiintyjä tekijänä” Teoksessa *Nykyteatterikirja*, toim. Annukka Ruuskanen, 94, 96-98, Helsinki, Like
- Ekola, Meri, 2017: ”Ennakkoon sovittua vai prosessissa opittua –mitä on valosuunnittelijan ennakkosuunnittelutyö nykyesityksessä?” Teoksessa *Avauskulmia –Kirjoituksia valosuunnittelusta*, toim. Tomi Humalisto, Kimmo Karjunen, Raisa Kilpeläinen, 149-160, Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 56, Helsinki, Teatterikorkeakoulu
- Hotanen, Juho, 2010: ”Merleau-Ponty ja ruumiillinen subjekti” Teoksessa *Fenomenologian ydinkysymyksiä*, toim. Timo Miettinen, Simo Pulkkinen, Joonas Taipale, 134-148, Helsinki, Gaudeamus
- Rouhiainen, Leena, 2011: ”Fenomenologinen näkemys oppimisesta taiteen kontekstissa” Teoksessa *Taiteen jälki –Taidepedagogiikan*

polkuja ja risteyksiä, toim. Eeva Anttila, 75-93, Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 40. Helsinki, Teatterikorkeakoulu

Lehtiarkittelit ja esseet:

- Kausalainen, Essi: *Komposti*, Esitys, 3/2014, Todellisuuden tutkimuskeskus, Helsinki, 2014
- Pulkkinen, Riikka: *Tunnustamisesta*, Image, 2/2019, 60-62, A-lehdet Oy, Helsinki, 2019

Radio-ohjelmat:

- Juuso Pekkinen, *Estetiikka tänään ja huomenna*, 4.12.2018, YLE Puhe
- Julkinen sana, *Uhkaako esittävän taiteen lehtiä leipääntyminen*, 18.02.2015, Yle Radio 1

LIITTEET

1.1 Kuvamateriaalia Kotiesityksestä

Kuvat: Sanni Siira

Esityksen alkukuva: Jukka soittaa ja laulaa, Jussi polkee pimeässä sähköä valaisimeen.

Ihmiset oleilevat tavarakasan keskellä.

Oleilua näyttämöllä. Pietu sulautuu osaksi jääkaappia.

Kompostilieroja tutkitaan ja syötetään.

Tiskaus.

Sokeritoukka-Pietu valmistelee muroja.

Loppukuvaa varten asettautumista ja neuvottelua.

Yksityiskohta loppukuvasta. Eetin esitystaltiointi muoviluvahaa käyttäen.

1.2 Sähkömonologi Kotiesityksestä

Sähkömonologi

No, tässä tullaan nyt esityksen aikana käyttämään aika paljon sähköä tämän jutun valoihin. About sellanen 50000 kilowattituntia. Ja kun mie yritin selvittää, miten Teakin sähkö on tuotettu nii mie en oo vielä saanu vastausta. Nii en nyt osaa sanoa onko se peräisin fossiilisista polttoaineista vaiko jostain ekologisemmasta lähteestä.

Mie valitsin käyttää tuon katon valaisuun led-fresuja, jotta tää tila ei kuumenis liikaa, ja jotta sähköä kuluis vähemmän. Ja sitä siis kuluu näillä ledeillä kuusinkertainen määrä vähemmän kuin jos oisin valinnu sinne konventionaalisia lamppuja. Katsomon ylin rivi näkeekin sinne katon ylle, siellä näkyy niitä konventionaalisia lamppuja ja sitten ne ledit. Ja nää jättimäiset heittimet tässä lattialla tulee kuluttamaan tässä esityksen aikana 4,9 kilowattituntia kun mie käytän niitä 10 minuutin ajan. Eli melkein saman verran ku sähkösaunan tunnin lämmitys.

Tuntuu, että nää keinot vähentää sähkönkulutusta on aika köpösiä vielä. Tai että voi käyttää led-heittimiä silloin ku se soveltuu tarkoitukseen tai on mahdollista. Tai sitten voi käyttää paljon pimeyttä ja kynttilöitä, tai sitten tuottaa itse sitä sähköä vaikka tuommosella sähköpyörällä, mutta se on aika vähäistä vielä mitä tuolla voi tuottaa. Tai sitten voi käyttää aurinkopaneeleja, jos on tarpeeksi rahaa ja aikaa semmosen systeemin rakentamiseen. Ja varmasti on monta muutakin tapaa vielä mutta tässä nyt nämä.

Joo ja sitten oon suunnitellut tähän sellasia katkoksia, joiden aikana tuo sähköpyörä toimii ainoana valosähkön lähteenä. Noni, heippa!

1.3 Valokartat Kotiesityksestä

